

(Botsende) Waarden en Normen in Praktijkgericht Onderzoek

Dr. Gaby Jacobs

Lector *Professionele waarden in kritische
dialogoog*

Fontys Hogescholen

g.jacobs@fontys.nl

Lectoraat 'Professionele waarden in kritische dialoog'

- Uitgangspunt: **onzekerheid** in publieke sector beroepen (Hermans & Dimaggio, 2007):
  - Complexiteit
  - Tekort schietende kennis
  - Onvoorspelbaarheid
  - Ambigüiteit
  - Morele dilemma's
- Deze onzekerheid laat ook het werk van praktijkgericht onderzoekers niet onberoerd
- Maar: hoeft niet een negatieve ervaring te zijn

Normatieve professionalisering

- Het (creëren van ruimte voor het) samen met andere belanghebbenden zoeken naar wat **'goed handelen'** is.
- Dit kan per situatie verschillen
- en vraagt om een **afweging** (vooraf, tijdens en achteraf)
- waarin **uiteenlopende** - maatschappelijke, organisatorische, professionele en persoonlijke - **waarden en normen, behoeften & verantwoordelijkheden** in het geding zijn.

(Jacobs e.a., 2008)

Ontwikkelingen in NP

1. 1990-2000: oorsprong o.m. in de humanistiek;
oppositioneel begrip
2. 2000-2009: **verbreding** van beroepenvelden, uit de religieuze en zorgsfeer naar educatieve/welzijnssector en profitsector
3. 2010-2015 (?): **overkoepeling**:
  - Empirisch onderzoek (tot dan toe vooral filosofisch onderzoek)
  - Verbinding met bestaande concepten en bewegingen, bv. moreel beraad in de zorg, zorgethiek, duurzaam ondernemen, burgerschapsontwikkeling in het onderwijs

Ontwikkelingen in denken over NP

Individualistisch perspectief:

NP als samenhangend
systeem van normatief-
reflectieve
competenties, deugden
of kwaliteiten van
individuele
professionals

Relationeel- constructionistisch perspectief:

Normatief-reflexieve
leerprocessen in
individen, groepen &
organisaties
→ kritische dialoog
(Jacobs, 2010a)

Relationeel constructionisme

‘It is in ongoing relational processes that persons and worlds are co-constructed as relational realities.’

(Hosking, 2007: p. 5)

- **‘Klassieke’ wetenschapsopvatting**

- Subject-object
- Autonoom, eenduidig zelf
- ‘Aboutness knowledge’
(power over)
- Taal als representatie van de werkelijkheid
- Focus op universele kennis / product
- **Monologische kennisontwikkeling**

- **Relationeel Constructionisme**

- Subject-subject-object
- Relationeel, meervoudig zelf
- ‘Witness knowledge’
(power to / power with)
- Taal als interventie in de sociale werkelijkheid
- Focus op lokale, sociaal-culturele en historisch gesitueerde praktijken & relationele processen
- **Dialogische kennisontwikkeling**

(Shotter, 2008)

Monologische kennisontwikkeling

- Eigen mentale modellen zijn uitgangspunt
- De ander wordt tot object die in deze modellen past (of niet)
- De ander wordt buiten het zelf gepositioneerd en 'onderzocht'
- Focus is op het vinden van antwoorden of de oplossing van problemen zonder de ander hierin als subject te betrekken

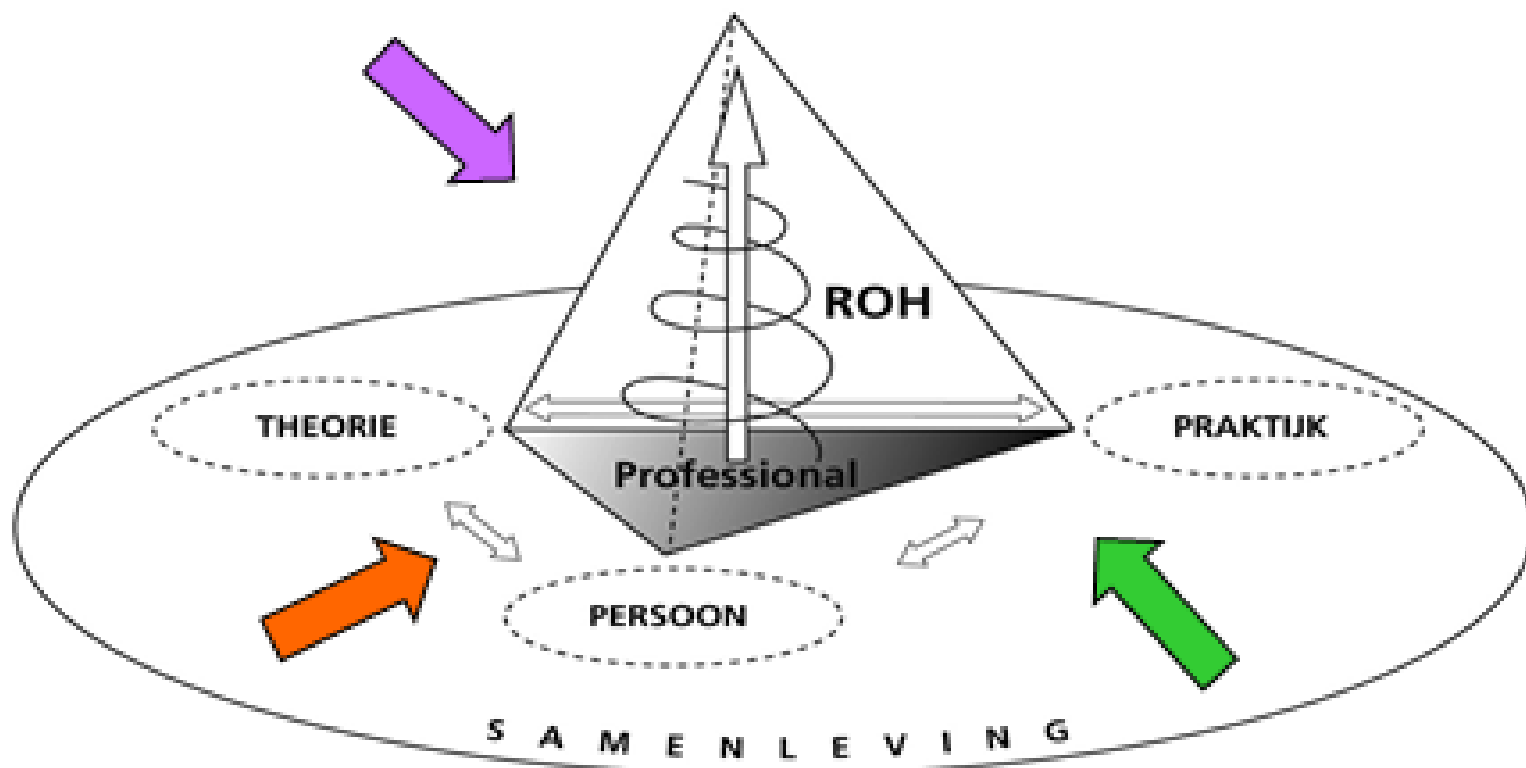
Dialogische kennisontwikkeling

- Belichaamde interactie in het hier-en-nu centraal
- Focus op die momenten waarin we geraakt worden (Reflectie op impulsen, gehechtheden, gewoonten etc)
- Respect voor anders-zijn en recht doen aan verschillen en complexiteit (inclusie)
- In co-constructie / **dialoog** ontstaat kennis 'over hoe goed te handelen' & nieuwe 'relationele mogelijkheden'
- Kennis is tijdelijk, gedeeltelijk en onaf

Dialogo in onderzoek

- Draagt bij aan **kritisch onderzoekende houding** (Jacobs& Den Hartog, 2011)
- Letterlijk betekent dialoog: **'door het woord heen'** = stroom van betekenissen die tussen en door ons heen beweegt en waaruit nieuwe betekenissen voortkomen (Jacobs, 2010a)
- Inspiratiebronnen: David Bohm, Mikhail Bakhtin, Hubert Hermans, Paulo Freire

MASTER SEN

Fontys OSO

Narratieve activiteiten in de dialoog

- **Luisteren**
- **Oordelen opschorten**
- **Open vragen stellen**
- **Zoeken naar de betekenis van wat iemand zegt**
- **Ruimte geven (niet onderbreken)**
- **Delen van ervaringen, gedachten en gevoelens (daar en dan & hier en nu)**
- **Verkennen van eigen visie en waarden & de ander helpen daarbij**
- **Oplossingen uitstellen**

Kritische dialoog

- Evaluatie van de kwaliteit van de dialoog zelf
- Bewustzijn van en bespreekbaar maken van in- en uitsluitingsprocessen; machtsrelaties
- Is ingegeven door democratische waarden
  - Wie initieert/begeleidt de dialoog?
  - In welke taal wordt de dialoog gevoerd?
  - Wie zijn wel/niet deelnemer?
  - Welke stemmen worden wel/niet gehoord?

Ethiek van praktijkgericht onderzoek

- Klassieke wetenschapsmodel: volgen van ethische richtlijnen voor gedrag
- Is ook overgenomen en aangepast voor praktijkgericht onderzoek

Gedragcode praktijkgericht onderzoek HBO-raad

- **Dienen het professionele en maatschappelijke belang**
- **Zijn respectvol:** houden rekening met rechten, belangen, privacy, zienswijzen, opvattingen, theorieën en methoden van betrokkenen en van collega onderzoekers.
- **Zijn zorgvuldig:** nemen meerdere wetenschapsopvattingen en vormen van onderzoek in overweging, alsook de onderzoeks- en beroepsethiek en de waarden die binnen het vakgebied gelden.
- **Zijn integer:** kritisch ten aanzien van in de praktijk gehanteerde opvattingen en probleemdefinities, onafhankelijk in methodische keuzes, eerlijk over bronnengebruik, autonoom in hun analyses en onpartijdig in hun rapportages.
- **Verantwoorden hun keuzes en gedrag:** van start tot implementatie

Onderzoek als een speelbord

- met vele valkuilen!
- Hoe handhaven we onze waarden en normen te midden van:
  - De macht van een promotor
  - De subtiele dwang van een geldschieter
  - Gebrek aan geld en dus aan tijd om onderzoek volgens de regels der kunst uit te voeren
  - De hoge publicatiedruk aan universiteiten (en in toenemende mate) hogescholen en onderzoeksinstituten
- Wat zijn 'onze' waarden en normen eigenlijk???????

De valkuilen per fase

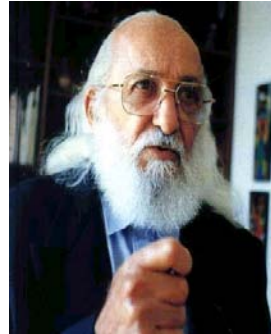
- **Vraagstelling:** invloed van eigen opvattingen of belangen van externe partijen
- **De opzet:** gehanteerde definities, keuze voor deelnemers, volgorde in dataverzameling, methoden van dataverzameling, type vragen en volgorde vragen – al dit en meer is van invloed op de uitkomsten
- **Dataverzameling:** perceptie of *confirmation* bias: je ziet/hoort wat je verwacht/hoopt te vinden
- **Data-analyse:** resultaten met een roze bril duiden en naar (vooropgezette) conclusies toe redeneren; en wat doe je met lastig te duiden data of data die het gevonden patroon tegenspreken?
- **Disseminatie:** publicatie-bias – focus op opmerkelijke, positieve en welgevallige resultaten

Casus

**Participatief Actieonderzoek
Project
'Zin in Gezond Leven'**

Participatief actie-onderzoek

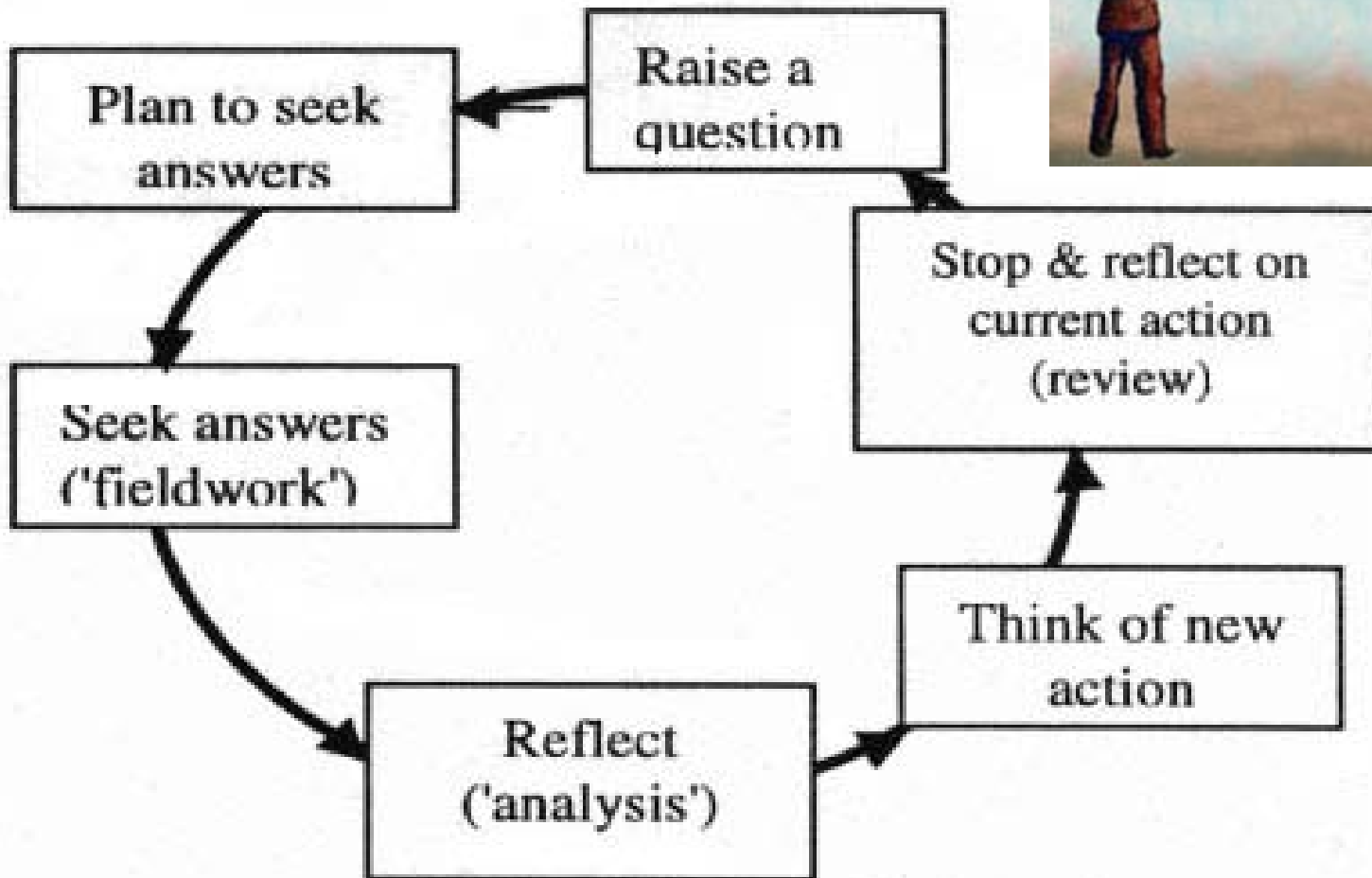
- Wortels in Zuid-Amerika
  - Paulo Freire ('Pedagogy of the Oppressed')
  - Orlando Fals-Borda ('Action and Knowledge: Breaking the Monopoly with Participatory Action Research')
  - Ignacio Martín-Baró ('Writings for a Liberation Psychology')
- Maatschappijkritiek
- Doel: ontwikkeling van kritisch bewustzijn en maatschappelijke verandering

Participatory action research does provide opportunities for codeveloping processes **with people rather than for people**. Its emphasis on people's lived experiences, individual and social change, the **coconstruction of knowledge**, and "the notion of **action as a legitimate mode of knowing**, thereby taking the realm of knowledge into the field of practice" (Tandon, 1996, p.21) has the potential to create public spaces where researchers and participants can **reshape their understanding** of how political, educational, social, economical, and familial contexts mediate people's lives.

(McIntyre, 2008: xii)

Participatory Action Research

Machtssensitiviteit in PAR

- Kritisch bevragen van condities van kenniscreatie
- Ontwrichten en egaliseren van machtsrelaties
- Faciliteren van empowerment en wederkerigheid
- Worsteling met dilemma's van representatie en interpretatie
- Experimenten met meerstemmigheid in onderzoek(sverslagen)
(Maguire, 2001)

Krachtenveld Zin in Gezond Leven

Landelijke &
lokale politiek

Academische gemeenschap

ZonMW

GGD

Transact

UvH

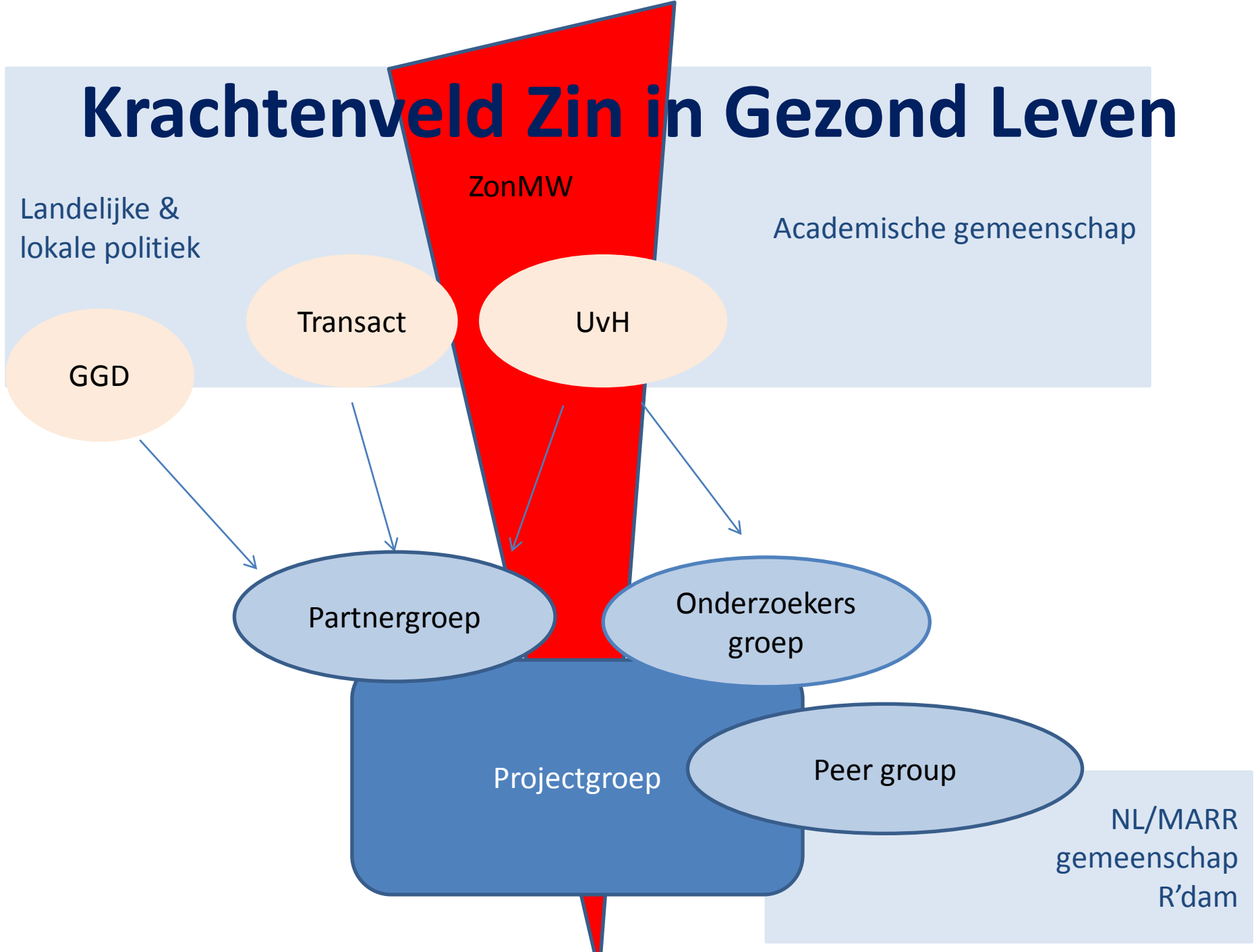
Partnergroep

Onderzoekers
groep

Projectgroep

Peer group

NL/MARR
gemeenschap
R'dam

Piramide van participatie

(geïnspireerd door Pretty, 1995)

Botsende participatiewaarden

1. Participatie als **middel** om doelen te behalen (instrumentele waarde)
2. Participatie als **validiteitscheck** (wetenschappelijke waarde)
3. Participatie als doel op zichzelf: **deelname doelgroep als emancipatiemiddel** (democratische waarde)

(Jacobs, 2010b)

Spanningen in PAR

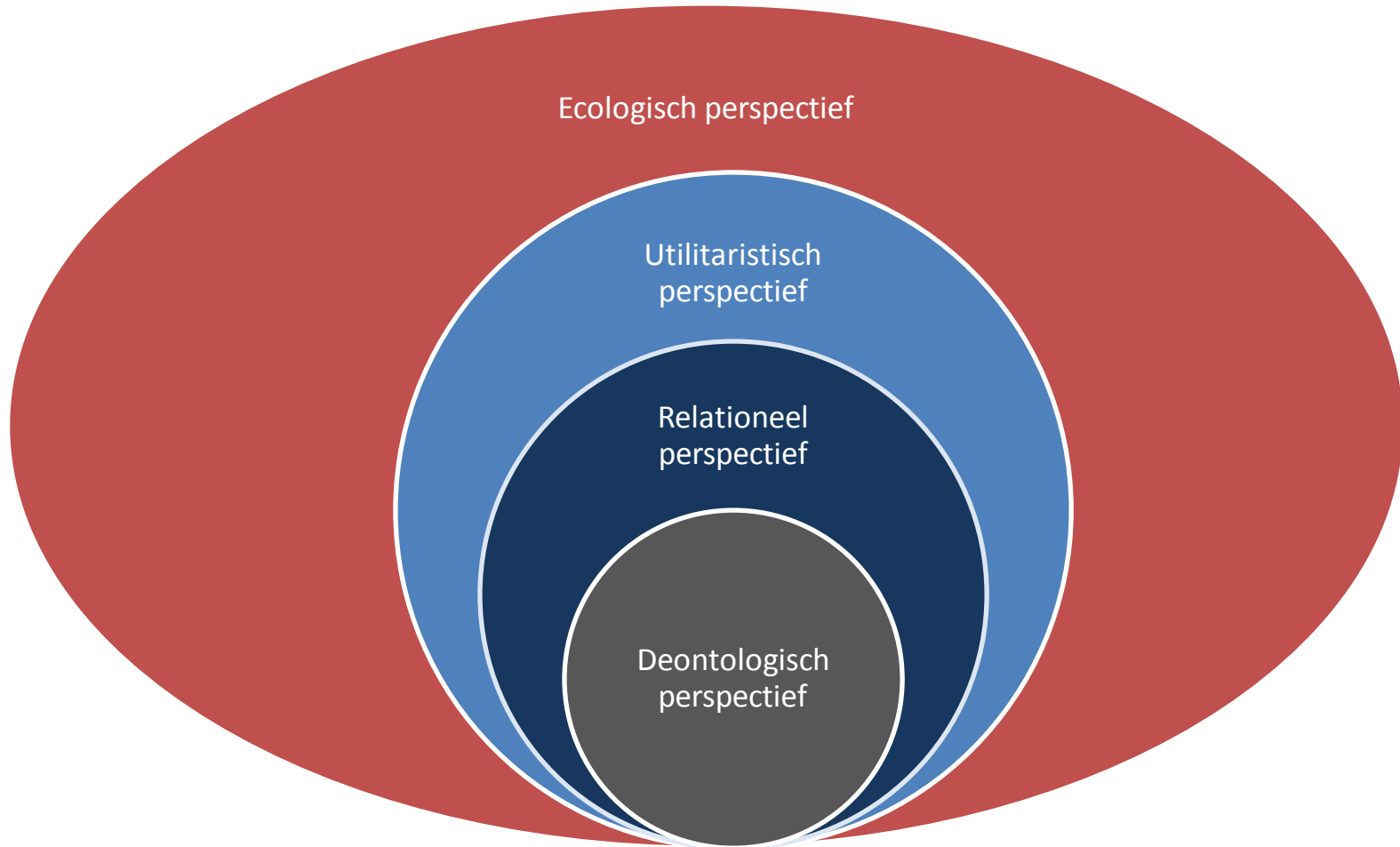
- **Processen van macht & othering**; dialoog is ideaal maar geen werkelijkheid
- Participatieve methoden zijn **tijd**drovend en dus duur. **Hoe zet je de tijd stil? Participatie zonder tijd is al snel schijnparticipatie**
- **'New managerialism'**: protocollen en top-down beleid maakt (onderzoeks- en professionele) praktijken 'reflectieloos'
- In post-Marxistisch/structuralistisch tijdperk ligt focus op het **individu**; PAR houdt in: samenwerking tussen belanghebbenden
- PAR wordt gezien als **'niet wetenschappelijk'**.... is **normatief**...

➤ **PAR als model voor PGO?????**

Implicaties voor ethiek in PGO

- Ethische richtlijnen zijn bij onderzoekers bekend
- Maar: zijn nog veelal gericht op de onderzoeker die als buitenstaander een praktijk onderzoekt
- Bovendien: blijken ze ook dan valkuilen niet te kunnen voorkomen
- Voorbeeld: fraude door hoogleraar Diederik Stapel

- Ik stel een **alternatief model** voor
- Een model voor **normatieve professionalisering** in onderzoek
- Gebaseerd op een **relationeel-constructionistische** visie
- Waarin onderzoek en de ethiek ervan niet een eenzame activiteit en de exclusieve verantwoordelijkheid is van de onderzoeker
- Maar een **dialogische activiteit**, vanuit diverse en deels gedeelde belangen en verantwoordelijkheden

Methodologie voor normatief-reflexieve analyse van PGO

Model gebaseerd op Stutchbury & Fox (2009)

Ecologisch perspectief

In kaart brengen van de complexe omgeving:

- Wie zijn de belanghebbenden in dit onderzoek? Welk maatschappelijk belang dient dit project? En welk professioneel, organisatie- en persoonlijk belang? Botsen deze belangen?
- Welke ethische standaarden gelden er vanuit de beroepsgroep, welke maatschappelijke wet- en regelgeving, en volgen we deze?
- Wat zijn de beschikbare middelen (tijd, geld, mensen, hulpbronnen)? Zijn de beschikbare middelen afdoende voor onze ambities of dienen we deze bij te stellen? Maken we er efficiënt gebruik van?

Utilitaristisch perspectief

In kaart brengen van opbrengsten en risico's:

- Welke risico's zijn er voor direct en indirect betrokkenen? Zijn deze te vermijden? Moeten ze worden vermeden?
- Wat zijn de opbrengsten voor specifieke individuen of doelgroepen, hoe komen de resultaten bij hen terecht?
- Draagt het project bij aan een hoger doel, bv. onderwijsverbetering, tegengaan van uitsluiting, een rechtvaardige samenleving, ...
- Wat levert het project de onderzoekers op? Krijgen we genoeg en voldoende rijk materiaal voor publicatie? Wat kunnen we leren van dit project? Draagt het project bij aan onze langere termijn doelen in het leven?

Relationeel perspectief

Inzichtelijk maken van de relationele processen:

- Hoe zien de machtsrelaties in het project eruit? Welke stemmen worden gehoord, welke niet?
- Hoe worden uiteenlopende kennisbronnen aangeboord?
- Hoe worden de verantwoordelijkheden gedeeld in het project?
- Hoe verschuiven deze aspecten in de opeenvolgende fasen van het project?

Deontologisch perspectief

Inzichtelijk maken van de waarden die ten grondslag liggen aan het handelen:

- Waarop baseren we als onderzoekers ons handelen, welke waarden zijn leidend in het uitvoeren van het project? Bv. Respect, wederkerigheid, duurzaamheid, vreedzaamheid, ...
- Welke waarden hanteren andere belanghebbenden in het onderzoek? Botsen deze?
- Waar komen onze professionele waarden als onderzoeker in het gedrang? En hoe gaan we daarmee om?
- Welke waarden zijn wanneer voor wie maatgevend en wat zijn daarvan de gevolgen?

Gebruikte literatuur

- Hermans, H.J.M. & G. Dimaggio (2007). Self, Identity, and Globalization in Times of Uncertainty: A Dialogical Analysis. *Review of General Psychology*, 11(1), 31-61.
- Hosking, D.M. (2007). *Telling tales of relations*. Utrecht: Oratie UU.
- Jacobs, G. & L. den Hartog (2011) 'Daar doe ik het voor.' De bijdrage van onderzoek doen aan de professionele ontwikkeling van masterstudenten Special Educational Needs. In: Boerman, R. e.a. *Tien keer beter! 3*. Apeldoorn/Antwerpen: GARANT, pp. 9-24.
- Jacobs, G. (2010a) *Professionele waarden in kritische dialoog: omgaan met onzekerheid in educatieve praktijken*. Eindhoven: Fontys Hogescholen. (lectorale rede)

- Jacobs, G. (2010b). Conflicting demands and the power of defensive routines in participatory action research. *Action Research*, 8(4): 367–386
- Jacobs, G., Meij, R. & H. Tenwolde (red.) (2008). *Goed Werk? Verkenningen van normatieve professionalisering*. Amsterdam: SWP.
- Shotter, J. (2008). *Conversational Realities Revisited: Life, Language, Body and World*. Ohio: Taos Institute Publishers.